

100 let archeologie v areálu kláštera Plasy

MARCELA WALDMANNOVÁ

Dne 19. srpna 2020 jednala odborná komise o aktuálních výzkumech archeologického oddělení plzeňského pracoviště Národní památkového ústavu v areálu bývalého cisterciáckého kláštera Plasy (obr. 1). Zasedání komise se uskutečnilo na den přesně sto let od historicky prvního setkání komitétu k zdejším „vykopávkám“, vedeným historikem umění a archeologem dr. Antonínem Friedlem (1890–1975).

Shodou okolností se výzkumná sezóna roku 2020 přibližila ke dvěma výkopům provedeným v roce 1920; jeden byl situován před klášterní sýpkou s patrovou kaplí (slovy Friedla „v okrsku kaple Královské“) a druhý u pozůstatků zaniklé románské kaple sv. Bartoloměje při severním transeptu klášterní baziliky Nanebevzetí Panny Marie.

Účely Friedlových výzkumů byly čistě badatelské, kdy se v návaznosti na svou dizertační práci snažil ozřejmit některé detaily stavebního vývoje klášterní baziliky a také podobu tradované královské rezidence u patrové kaple. Zápis z jednání tehdejší komise byl publikován,¹ takže se můžeme dočíst o výsledcích výzkumu, interpretaci nálezů a odborných stanoviscích a doporučeních účastníků komise. Bohužel se zároveň jedná o jediný ucelený výstup z výzkumu. Naprosto poplatně své době zajímaly Friedla zejména zděné konstrukce, na jejichž dohledání byly výkopy cíleny.

V průběhu následujících sta let, které dělí Friedlovy výzkumy od současnosti, bylo v areálu někdejšího kláštera provedeno nejméně padesát dalších archeologických akcí různého rozsahu. Jejich naprostá většina se odehrála v posledních třiceti letech v souvislosti s probíhající postupnou revitalizací této cenné památky. Původně uzavřený klášter cisterciáků je dnes vlastnický rozdělen mezi čtyři subjekty a archeologické výzkumy jsou zde prováděny různými oprávněnými organizacemi. Pro tu část areálu, kterou spravuje Národní památkový ústav, zajišťuje výzkumy zpravidla archeologické oddělení Národní památkového ústavu, územního odborného pracoviště v Plzni. Dlouhodobým cílem pracoviště je shromažďovat informace o plaských archeologických výzkumech, realizovaných i ostatními organizacemi, do tzv. archeologického atlasu.² Udržení kontinuity ve vzájemném předávání výsledků archeologického bádání je žádoucí z důvodu bližšího a postupně se prohlubujícího poznání lokality, a to jak za účelem získávání nových poznatků v oblasti stavebního vývoje areálu, tak i jako prostředku k vyloučení případného rizika poškození možných nálezových situací stavebními zásahy či terénními úpravami.

Současné výzkumy jsou vedeny převážně jako tzv. záchranné, což znamená, že jejich potřeba je vždy vyvolána konkrétním stavebním záměrem. Lepší variantou, kterou se v posledních letech daří v Plasích stále častěji uplatňovat, je v případě rozsáhlejších stavebních záměrů zahrnout do předprojektové přípravy zjišťovací sondy. Na základě jejich vyhodnocení jsou pak předem dány limity pro

projektování i realizaci zamýšleného zásahu tak, aby zohlednily případné cenné situace a nedošlo k nečekaným komplikacím až v době vlastní realizace stavebních prací z důvodu náhlého nálezu. Ale ani tento přístup není ideální kvůli samotné podstatě archeologie. Sondáží zachycujeme pouhý zlomek rozsáhlejších souvislostí; nahlížíme do již zaniklé situace, detailu nebo na fragment, přičemž tyto nálezy mohou být interpretovány několika způsoby. Nezřídka se stává, že nálezy učiněné o metr dále celou situaci – a tudíž interpretaci – zcela změní.

Čistě badatelsky zaměřené výzkumy, financované na vrub vědeckovýzkumné instituce či z dotačního titulu, v lokalitě již neprobíhají. To je možná v případě Plas vzhledem k preferovanému rekonstrukčnímu konceptu památkové péče na škodu. Tento koncept je totiž postupně naplňován obnovou členění kláštera do funkčních zón³ a zjišťovací archeologické sondy jsou zadávány za účelem dohledávání stavebních konstrukcí, jež tyto části areálu určovaly. Dnešní archeologie zná totiž oproti době působení A. Friedla mnohem lépe limity svého oboru. Interpretace nálezové situace na základě sondy, vedené pouze na korunu zdi, není zdaleka tak jednoznačná. Zpravidla se následně odhalí složitější vývoj, který není možné v případě omezeného rozsahu sondáže jednoznačně vysvětlit – rozšířením výzkumu se obvykle poznatek zkomplikuje.

V okamžiku, kdy rekonstrukční přístupy v památkové péči začínou spoléhat na archeologii jako na výchozí prostředek pro určení charakteru a rozsahu navazujících stavebních zásahů, mohou nastat komplikace s dopadem na

1 O výzkumech publikoval Friedl stručnou zprávu. FRIEDL, Antonín: Archeologické badání na Hůrce u Plzně a u klášterního kostela v Plasech. *Památky archeologické*. 1921, díl 32, seš. č. 3 a 4, s. 262–269.

2 Atlas vznikl v rámci institucionální podpory dlouhodobého koncepčního rozvoje výzkumné organizace (DKRVO) v roce 2017. Na rok 2023 je plánována jeho aktualizace. WALDMANNOVÁ Marcela; SEDLÁKOVÁ, Žaneta; FOSTER, Linda: *Archeologický atlas, Klášter Plasy, Prostorová identifikace archeologických výzkumů a dalších terénních zásahů v areálu NKP klášter Plasy v letech 1920–2016* [online]. [Plzeň], Národní památkový ústav, územní odborné pracoviště v Plzni, 2017 [cit. 2021-09-13]. Dostupné z WWW: <<https://iispp.npu.cz/mis/public/searchDocument.htm?search=archeologick%C3%BD+atlas+kl%C3%A1%C5%A1ter+Plasy>>. SOKOL, Petr; WALDMANNOVÁ, Marcela; FOSTER, Linda: Archeologické atlasy památkových objektů, Prostorová identifikace terénních zásahů v památkových areálech. *Zprávy památkové péče*. 2018, roč. 78, č. 6, s. 657–665.

3 CHUDÁREK, Zdeněk: Obnova vstupního klášterního nádvoří v Plasích a nová zjištění o jeho stavebních proměnách. In *Proměny plaského kláštera (1145–2015), Sborník příspěvků z konference konané ve dnech 8.–9. října 2015 v Plasích*. Mariánská Týnice, Muzeum a galerie severního Plzeňska, 2015, s. 7–20 [15–17].

Obr. 1. Plasy (okr. Plzeň-sever), klášter. Komise k výzkumům archeologického oddělení Národního památkového ústavu, územního odborného pracoviště v Plzni na ploše před tzv. Královskou kaplí dne 19. srpna 2020. Jednání se uskutečnilo na den přesně sto let od setkání prvního odborného komitétu k vykopávkám A. Friedla. (Foto T. Kofroň, 2020)

finanční náročnost realizace. Zvažována a možná i upřednostňována by před tímto přístupem mohla být alternativa náznakové prezentace, jejímž účelem by bylo na základě analogií pouze vyznačit předpokládané trasy zděných konstrukcí na povrchu terénu, místo jejich skutečného fyzického dohledávání a jejich následné, byť jen částečné obnovy.

Podstatné je, že i díky archeologii pokročilo poznání středověké podoby areálu od dob badatelských počátků Antonína Friedla mílovými kroky. Už jen současné oborové požadavky na exkavaci a dokumentaci by měly být zárukou uchování informace o nálezové situaci, která vykopáním, i když formou archeologického výzkumu, navždy

zaniká. Zároveň je dnes čím dál častější mezioborová spolupráce, která umožňuje co nejkompresnější pojetí vyhodnocování výzkumů (archeobotanika, archeozoologie, antropologie, radiouhlíkové datování, technologické analýzy materiálů a další). Prostřednictvím jednání odborných komisí, doplňováním archeologického atlasu a pro obor podstatnou otevřenou diskuzí nad nálezovými situacemi je zajištěno sdílení výsledků výzkumů. Výhledovým cílem by měla být lépe provázaná koncepce obnovy klášterního areálu s archeologií, s dopadem na volbu vhodných metod a rozsahu archeologických výzkumů, a to za účasti všech zástupců ostatních oprávněných archeologických organizací působících v areálu kláštera.

Autor

Mgr. Marcela Waldmannová
archeoložka

Národní památkový ústav, územní odborné pracoviště v Plzni
tel.: 606 666 418, e-mail: waldmannova.marcela@npu.cz